

Vrijwilligers in de bibliotheek

Onderzoeksartikel

Laatst bijgewerkt: 19 maart 2026

Ongeveer de helft van de Nederlanders doet wel eens vrijwilligerswerk. In de bibliotheekbranche is het aantal vrijwilligers in de afgelopen jaren sterk toegenomen. Er vallen verschillende typen vrijwilligers te onderscheiden. Ze worden bijvoorbeeld ingezet voor relatief gemakkelijke of kennis specifieke taken. Met de toename van het aantal vrijwilligers groeit ook de behoefte aan een vrijwilligerscoördinator, evenals naar inzicht in de baten en lasten van vrijwilligers.

Half van de Nederlanders doet minstens eens per jaar vrijwilligerswerk

Volgens onderzoek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) zette in 2024 circa de helft van de bevolking van 15 jaar en ouders zich minstens één keer in als vrijwilliger. 6,5% van de bevolking deed dit bij een culturele vereniging. Het aandeel vrijwilligers onder de bevolking daalde licht sinds 2016, gevolgd door een sterkere daling tijdens de coronapandemie. Sindsdien stijgt dit aandeel weer (CBS, 2025b).

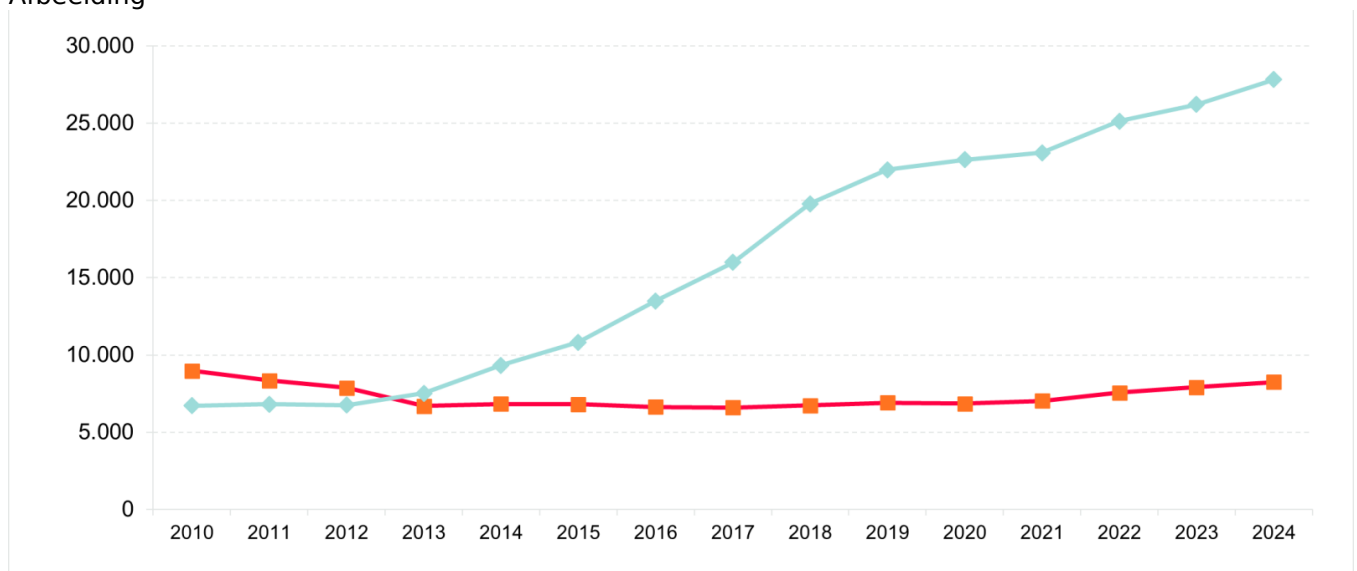
Toename aantal vrijwilligers in de bibliotheek

Sinds 2010 is het aantal vrijwilligers in de bibliotheekbranche flink gestegen, tot ruim 22 duizend in 2019. Ook in de jaren daarna bleef het aantal vrijwilligers toenemen, al was de stijging minder groot dan andere jaren. In 2024 werkten alle bibliotheekorganisaties met vrijwilligers: in totaal waren circa 27,8 duizend vrijwilligers werkzaam in de bibliotheek (Klaren & Schrijen, 2025; CBS, 2025a).

Meer vrijwilligers dan betaalde krachten

Waar het aantal vrijwilligers de afgelopen jaren elk jaar toenam, kende het aantal betaalde medewerkers in bibliotheken een wisselender verloop. Tussen 2010 en 2013 nam het aantal personen in loondienst met zo'n 25% af, waarna het enkele jaren stabiel bleef. Sinds 2018 neemt het aantal medewerkers weer toe; in 2024 met 4% (Klaren & Schrijen, 2025; CBS, 2025a). Eerdergenoemde verschuivingen vallen bijvoorbeeld te verklaren door opeenvolgende bezuinigingen en de transitie van uitleenbibliotheek naar maatschappelijk betrokken bibliotheek. Door de inzet van vrijwilligers kan worden bespaard op personele kosten en kan ook de aanvullende dienstverlening, die veel bibliotheken sinds de inwerkingtreding van de Wet stelsel openbare bibliotheekvoorzieningen (Wsob) in 2015 zijn gaan uitvoeren, op een rendabele manier worden uitgevoerd. Ook de recente ontwikkeling van de participatiemaatschappij geeft een belangrijke impuls aan de inzet van vrijwilligers bij bibliotheken (Verhoeven & Mendonça Dias, 2020).

Afbeelding

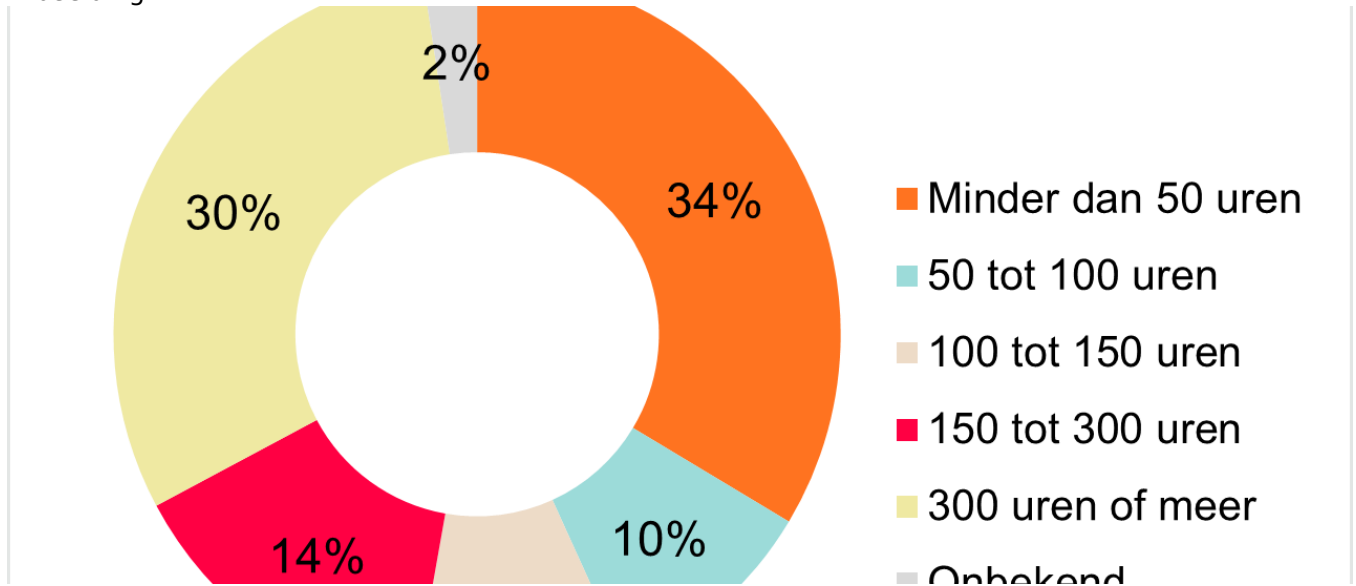

Bron: Klaren & Schrijen, 2025; CBS, 2025a.

Gemiddeld 3,4 vrijwilligers voor elk personeelslid in loondienst

Gemiddeld zijn er 3,4 vrijwilligers actief voor elk personeelslid in loondienst, al verschilt dit sterk per bibliotheekorganisatie. Dat geldt ook voor het aantal uur per week dat bibliotheken vrijwilligers inzetten. 45% van de bibliotheekorganisaties maken 150 uur per week of meer gebruik van de hulp van vrijwilligers. Bibliotheken met het grootste werkgebied (van meer dan 200.000 inwoners) zetten de meeste vrijwilligersuren in. Niettemin wordt het grootste deel van de gewerkte uren ingevuld door personeel in loondienst (Klaren & Schrijen, 2025; CBS, 2025a).

Afbeelding

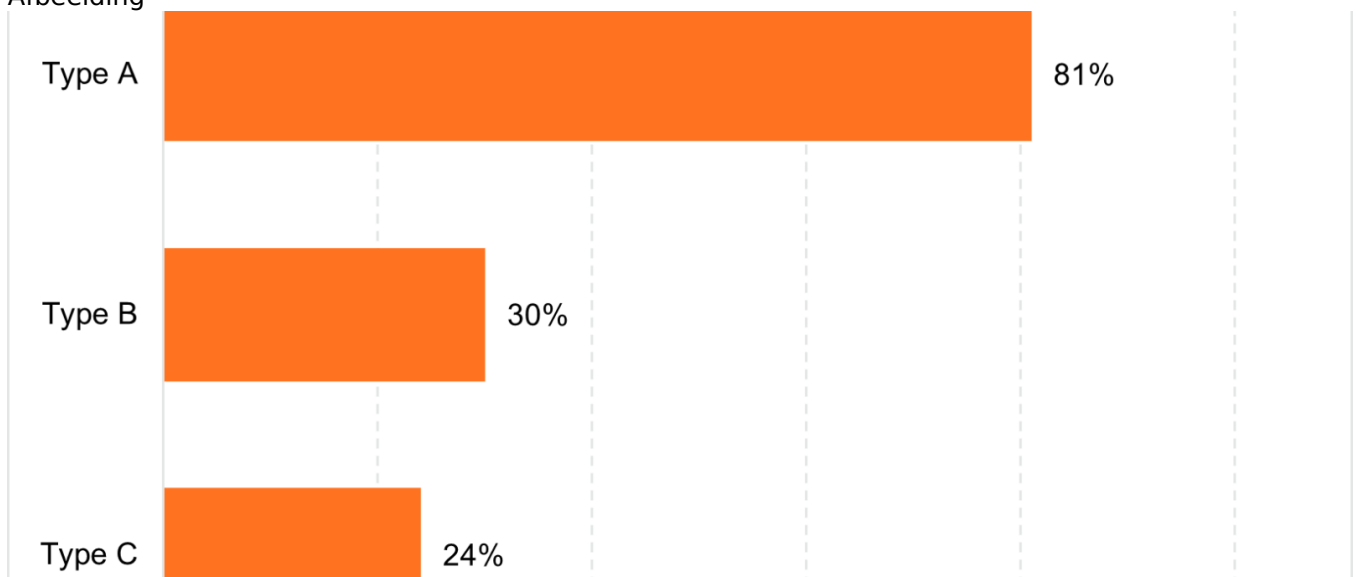
Bron: Klaren & Schrijen, 2025; CBS 2025a.

Typen bibliotheekvrijwilligers volgens Stichting BibliotheekWerk

De term vrijwilliger lijkt eenduidig, maar in de praktijk zijn bij bibliotheken verschillende typen vrijwilligers actief. In onderzoek van Stichting BibliotheekWerk (SBW) uit 2017 is onderscheid gemaakt tussen 3 soorten vrijwilligers (Von der Fuhr et al., 2017):

- Type A: vrijwilligers die rechtstreeks onder de bibliotheek vallen;
- Type B: vrijwilligers die wel voor de bibliotheek werken, maar aan een andere organisatie verbonden zijn, zoals het UWV of een sociale werkplaats, meestal als tegenprestatie voor een uitkering;
- Type C: vrijwilligers die vanuit een andere organisatie vrijwilligerswerk doen bij de bibliotheek, zoals vanuit een vrijwilligersorganisatie.

Afbeelding

Bron: Von der Fuhr et al., 2017.

Typen bibliotheekvrijwilligers volgens Cubiss

Cubiss heeft een model met verschillende typen vrijwilligers ontwikkeld, dat onderscheid maakt tussen:

1. De ondersteuner (bijvoorbeeld opruimhulp). Deze vrijwilliger heeft een afgebakend takenpakket; hij is niet op zoek naar uitdaging, maar naar sociaal contact. Dit type zet zich vaak voor langere tijd enkele uren per week in;
2. De publieke dienstverlener (bijvoorbeeld gastheer of -vrouw). Deze vrijwilliger heeft ook een afgebakend takenpakket, maar zoekt meer uitdaging. Dit type zet zich vaak voor langere tijd enkele uren per week in;
3. De expertvrijwilliger (bijvoorbeeld taalvrijwilliger). Deze vrijwilliger voert zijn taak uit op basis van zijn specifieke kennis, competenties en wensen. Dit type zet zich vaak voor een kortere, maar intensieve periode in;
4. De actieve burger (bijvoorbeeld bij burgerinitiatieven). Deze vrijwilliger neemt zelf initiatief om een maatschappelijk gat te dichten. Er is geen directe sturing vanuit de bibliotheek. De actieve burger is dan ook eerder een samenwerkingspartner, wiens belangen matchen met die van de bibliotheek;
5. De geleide vrijwilliger (bijvoorbeeld als tegenprestatie voor een uitkering). Deze vrijwilliger heeft maatschappelijke activering of participatie als doel. Hij krijgt daarbij specifieke begeleiding. De geleide vrijwilliger kan werken als drie typen: de ondersteuner, de publieke dienstverlener en de expertvrijwilliger (Cubiss, 2017a).

Verschillende motieven voor inzet vrijwilligers

Uit een arbeidsmarktanalyse van Stichting Bibliotheekwerk uit 2023 blijkt dat bibliotheken om verschillende redenen vrijwilligers inzetten. Bibliotheekdirecteuren die deelnamen aan het onderzoek noemen het vaakst de maatschappelijke bijdrage als organisatie (83%), gevolgd door de ambassadeursfunctie van vrijwilligers (50%) en het beperken van de werkdruk voor vaste medewerkers (36%) (Van Hassel & Cornel, 2023).

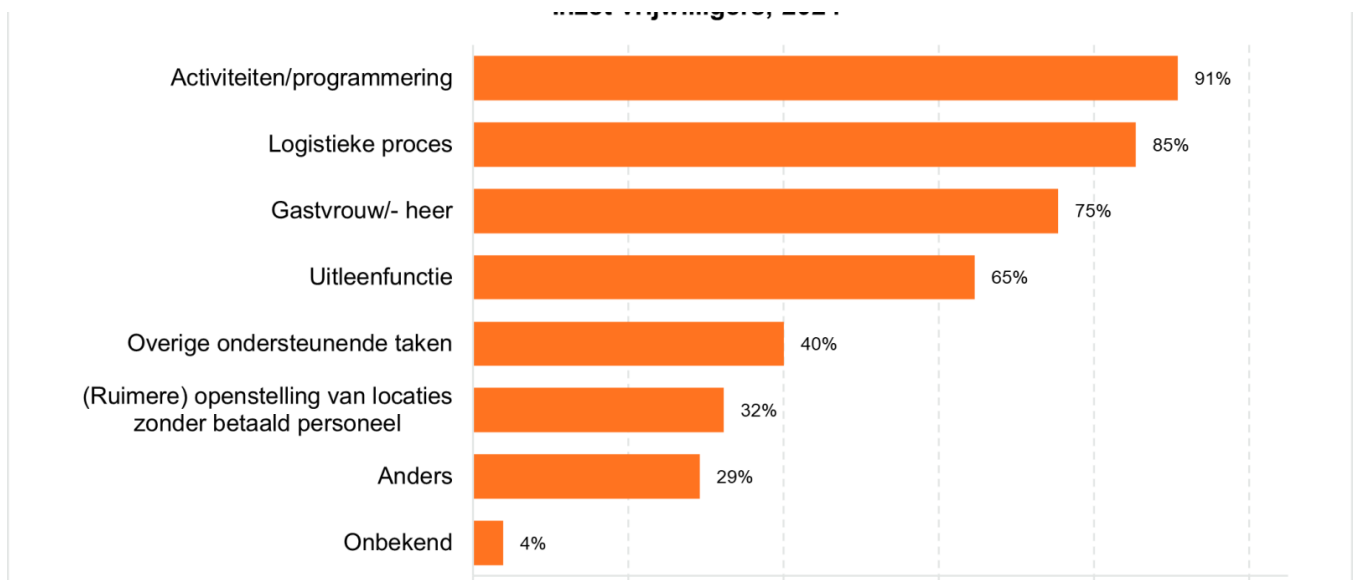
Onderzoek naar de inzet van vrijwilligers

Door de toenemende inzet van vrijwilligers zijn er in het verleden zorgen geweest dat vrijwilligers betaald werk vervangen. Onderzoek liet indertijd echter zien dat een groot deel van de vrijwilligersuren gewijd was aan dienstverlening die buiten het normale takenpakket van het personeel ligt (Van den Berg, 2014; Von der Fuhr et al., 2018). Ook recenter onderzoek laat zien dat vrijwilligers voornamelijk een aanvulling op, en geen vervanging, van betaald personeel zijn. Uit een recentere arbeidsmarktanalyse uit 2023 blijkt dat bibliotheekdirecteuren vrijwilligers vooral inzetten vanuit de maatschappelijke bijdrage als organisatie (83%), en voor hun ambassadeursfunctie (50%). Een kleiner deel van de bibliotheken (36%) zet vrijwilligers (ook) in om de werkdruk voor vaste medewerkers te verlagen (Van Hassel & Cornel, 2023). Ook de resultaten van de Gegevenslevering Wsob laten zien dat vrijwilligers voornamelijk in ondersteunende functies worden ingezet, bijvoorbeeld in de programmering of in het logistieke proces (Klaren & Schrijen, 2025).

Vrijwilligers het vaakst ingezet voor activiteiten

Bibliotheken zetten vrijwilligers op verschillende plaatsen binnen de organisatie in. Het vaakst werden in 2024 vrijwilligers ingezet bij activiteiten en de programmering (door 91% van de bibliotheekorganisaties) – meestal in een uitvoerende of ondersteunende rol. Ook werden vrijwilligers ingezet in het logistieke proces (85%), als gastvrouw of -heer (75%) of in de uitleenfunctie (65%). Door één op de drie bibliotheken worden ook vrijwilligers ingezet voor de (ruimere) openstelling van locaties zonder betaald personeel (Klaren & Schrijen, 2025; CBS, 2025).

Afbeelding

Bron: Klaren & Schrijen, 2025.

Vrijwilligerscoördinator in opkomst

Met de groei van het aantal vrijwilligers lijkt ook de behoefte aan het coördineren van die vrijwilligers en hun taken toe te nemen. Steeds meer bibliotheken hebben daarom een vrijwilligerscoördinator in dienst, die zorgt voor verschillende zaken rondom de werving en begeleiding van vrijwilligers. De coördinator gaat op zoek naar de juiste vrijwilliger voor de juiste plek. Een vrijwilligerscoördinator heeft daarnaast vaak nog andere taken in zijn pakket. De groei van het aantal vrijwilligerscoördinatoren heeft geleid tot meer aandacht voor deze functie en een toename van het aantal trainingen.

Maatschappelijke effecten van vrijwilligerswerk groot

De maatschappelijke waarde van vrijwilligerswerk kan op verschillende vlakken effect hebben. Vrijwilligers zijn waardevolle ambassadeurs van de bibliotheek, die bijdragen aan het versterken van de lokale en regionale verbondenheid tussen de bibliotheek en een wijk, dorp of stad. De bibliotheek kan bijdragen aan de terugkeer naar betaald werk: soms doen vrijwilligers die afhankelijk zijn van een uitkering vrijwilligerswerk in het kader van re-integratie. Vrijwilligerswerk kan bovendien in hoge mate bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling van de vrijwilliger. Het zorgt voor sociale samenhang en leefbaarheid. Mensen komen in de bibliotheek bijvoorbeeld in aanraking met culturen waarmee ze in het dagelijks leven weinig te maken hebben.

Er zijn ook steeds meer aanwijzingen dat vrijwilligerswerk de vrijwilliger gezondheidswinst oplevert (Cubiss, 2017b). Zo blijkt uit meerdere onderzoeken dat het doen van vrijwilligerswerk samenhangt met een betere (mentale) gezondheid en welzijn. Ouderen die vrijwilligerswerk doen zouden minder last krijgen van dementie en concentratieproblemen dan ouderen die geen vrijwilligerswerk doen. Een op de drie vrijwilligers (die last hebben van eenzaamheid) voelen zich door het vrijwilligerswerk minder eenzaam (Witkamp & Walz, 2022).

Daarnaast gaven taalcoaches in een onderzoek van Probiblio aan winst te behalen door de omgang met een andere taal, en vonden zij het prettig het gevoel te hebben de inburgering te stimuleren. Ook het feit dat ze samenwerken met mensen uit andere culturen en dat ze andere mensen iets leren draagt bij aan hun gevoel van voldoening. Zaken als het opdoen van nieuwe vaardigheden en werkervaring of het aanvullen van hun cv spelen nauwelijks een rol in de motivatie voor vrijwilligerswerk voor de bibliotheek, blijkt uit dit onderzoek. De ondervraagde vrijwilligers gaven de bibliotheek als organisatie om voor te werken een gemiddeld rapportcijfer van 7,9 (Probiblio, 2019b).

Onderzoek van het CBS laat zien dat vrijwilligers zich gelukkiger voelen: van de mensen die vrijwilligerswerk doen zegt 89% gelukkig te zijn, tegen 80% van de mensen die geen vrijwilligerswerk doen (al is daarmee niet gezegd of vrijwilligerswerk gelukkig maakt, of dat gelukkiger mensen vaker vrijwilligerswerk doen) (Arends, 2024).

Opbrengsten vrijwilligerswerk lastig te schatten

De veronderstelde maatschappelijke waarde van vrijwilligerswerk is groot. Het is echter moeilijk de werkelijke opbrengsten van vrijwillige inzet te meten of in economische waarde te vangen. De Erasmus Universiteit ontwikkelde drie perspectieven om de baten bij benadering weer te geven. Zo kun je kijken naar de vervangingswaarde: wat kost het als je al het vrijwilligerswerk door een betaalde kracht zou

laten uitvoeren? De investeringswaarde meet de inkomsten die een vrijwilliger misloopt omdat hij niet wordt betaald voor zijn inzet. Tot slot heeft de marktwaarde als uitgangspunt dat vrijwilligers hun werk ook op commerciële basis hadden kunnen verrichten (Roza et al., 2012). Maar hiermee wordt de opbrengst platgeslagen, want de waarde gaat veel verder dan alleen marktwaarde. Voor de ontvanger is bijvoorbeeld het feit dat iemand uit oprechte betrokkenheid tijd en moeite ergens investeert niet in waarde uit te drukken (Witkamp & Walz, 2022).

Werken met vrijwilligers kost ook geld en tijd

De kosten van het werken met vrijwilligers zitten grotendeels in het aantal uren dat de vrijwilligerscoördinator wekelijks besteedt aan de begeleiding. Ook tellen de uren mee die het management nodig heeft om beleid op dit onderwerp te maken. Daarnaast worden kosten gemaakt bij de werving en selectie van nieuwe vrijwilligers, verzekeringen, scholing, een periodieke attentie, reiskosten en vergoedingen voor specifieke activiteiten (Cubiss, 2017b).

Uit onderzoek naar de dienstverlening van de bibliotheek voor jeugd en volwassenen blijkt dat bij een groot deel van de bibliotheken vrijwilligers deelnemen aan trainingen of kennisbijeenkomsten. Vooral vrijwilligers die werden ingezet voor de dienstverlening rondom het leren van basisvaardigheden voor volwassenen namen hier vaak aan deel (bij 81% van de bibliotheekorganisaties). Het gaat dan bijvoorbeeld om digivaardigheids cursussen van Digisterker of Oefenen.nl, een (basis)training van Stichting Lezen en Schrijven of eigen trainingen of kennisbijeenkomsten (Warnaar & Klaren, 2025; Warnaar & Klaren, 2026).

Medezeggenschap door vrijwilligers niet vanzelfsprekend

Medezeggenschap door vrijwilligers bij bibliotheken is niet vanzelfsprekend of gebruikelijk. Uit onderzoek in opdracht van Stichting BibliotheekWerk bleek in 2017 dat 4% van de bibliotheken vrijwilligers betrok bij medezeggenschap. Bibliotheek Arnhem startte als eerste bibliotheek in Nederland met een vrijwilligersraad. Bij medezeggenschap wordt vaak gedacht aan een formele vorm, zoals een ondernemingsraad (OR) of een raadstructuur. In relatie tot vrijwilligers roept een dergelijke vorm bij directie, medewerkers en vrijwilligers zelf vaak onrust en vragen op: er is weinig enthousiasme om nog een vergaderstructuur aan de organisatie toe te voegen (Cubiss, 2017c).

Directe participatie heeft gunstig effect

Er zijn echter ook andere vormen van medezeggenschap voor vrijwilligers, zoals door de Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV) uitgewerkt (Blom, z.j.). Het voordeel van directe participatie is dat de kennis en ervaring van de vrijwilligers beter benut worden in de besluitvorming. Dat heeft een gunstig effect op de uitvoering van besluiten. Daarnaast kan deelname van vrijwilligers aan diverse overleggen de samenwerking tussen betaalde krachten en vrijwilligers versterken.

Bronnen

- Arends, J. (2024). [Vrijwilligerswerk 2023](#). Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Berg, D. van den (2014). [Vrijwilligers in de bibliotheek. Een inventarisatie van de inzet van vrijwilligers in de bibliotheekbranche](#). Den Haag: Centrum voor Arbeidsverhoudingen Overheidspersoneel (CAOP), in opdracht van Stichting BibliotheekWerk.
- Blom, G. (z.j.). [Medezeggenschap en participatie van vrijwilligers in de besluitvorming. Een handreiking voor organisaties](#). Utrecht: Vereniging Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), StatLine (2025a). [Openbare bibliotheken](#).
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) (2025b). [Helpt 15-plussers deed in 2024 vrijwilligerswerk](#). Geraadpleegd op 15-7-2025.
- Cubiss (2016). [Vrijwilliger en beroepskracht samen 'in the spotlight'](#). Geraadpleegd op 19-03-2025.
- Cubiss (2017a). [Vijf typen vrijwilligers gekarakteriseerd](#). Geraadpleegd op 19-03-2025.
- Cubiss (2017b). [De waarde van vrijwilligers](#). Geraadpleegd op 19-03-2025.
- Cubiss (2017c). [Speciaal uitgelicht. Medezeggenschap en vrijwilligers](#). Geraadpleegd op 19-03-2025.
- Fuhr, S. von der, Jans, L. & Weert, L. van (2017). [Vrijwilligers in de bibliotheek](#). Tilburg: Cubiss, in opdracht van Stichting BibliotheekWerk (SBW).
- Hassel, D. van & Cornel, S. (2023). [Arbeidsmarkt openbare bibliotheken. Ontwikkelingen in de afgelopen jaren en blik op de toekomst](#). Den Haag: CAOP, in opdracht van Stichting Bibliotheekwerk.
- Klaren, M. & Schrijen, B. (2025). [Bibliotheekstatistiek 2024](#). Den Haag: KB.
- Probiblio (2019a). [Werken met vrijwilligers in het programmeeronderwijs](#). Geraadpleegd op 19-03-2025.
- Probiblio (2019b). [De effecten van vrijwilligerswerk bij taalcoaches. Een onderzoek onder](#)

[taalcoaches van vier bibliotheken](#). Geraadpleegd op 19-03-2025.

- Roza, L., Baren, E.A. van, Meijs, L.C.P.M., Metz, J. & Hoogervorst, N. (2012). *De unieke waarde van vrijwilligerswerk*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Verhoeven, M. & Mendonça Dias, M. (2020). [De inzet van vrijwilligers bij de Zuid-Hollandse bibliotheken](#). Hoofddorp: Probiblio.
- Warnaar, H. & Klaren, M. (2025). [Dienstverlening voor volwassenen door openbare bibliotheken, 2024](#). Den Haag: KB nationale bibliotheek.
- Warnaar, H. & Klaren, M. (2026). [Dienstverlening voor jeugd door openbare bibliotheken 2024-2025](#). Den Haag: KB nationale bibliotheek.
- Witkamp, A. & Walz, G. (2022). [Wat is vrijwilligerswerk waard?](#) Den Haag: Verwonderzoek.